Irina CONDREA

Antroponimul ca semn lingvistic

I.C. – prof. univ. dr. hab. în filologie, şef Catedra limba română, Facultatea de Litere, U.S.M. Domenii de cercetare: stilistică, traducere, semiotică, sociolingvistică. Autoare a şapte cărți, între care *Traducerea din perspectivă semiotică* (2006) şi *Curs de stilistică* (2008). Participantă la numeroase proiecte şi conferințe internaționale (România, Germania, Ucraina, Rusia).

Numele de persoană reprezintă semne lingvistice specifice, care nu întrunesc în totalitate ideea saussuriană de arbitrareitate, mai ales din cauza că acestea nu trec prin faza de „concept". Cunoscuta formulare a lingvistului elvețian că „semnul lingvistic nu unește un lucru cu un nume, ci un concept cu o imagine acustică" nu este total aplicabilă în cazul antroponimelor, pentru că orice nume trimite la o persoană concretă, reală, chiar dacă „imaginea acustică" este mai mult arbitrară.

În practica denominării persoanelor, ideea de arbitrareitate este exclusă din start. Numele unui nou-născut fie este ales de părinții acestuia, fie este dat în conformitate cu tradițiile locale culturale, religioase, de familie etc. Un criteriu universal în acest sens este cel bazat pe ideea *nomen est omen*, care consemnează credința că între numele omului și soarta acestuia există o legătură care îi determină chiar soarta.

Apariția numelui de persoană este determinată și de anumiți factori sociali, psihologici, de influența mass-mediei, a literaturii, de anumite tendințe la modă etc. Și totuși, din tot acest sistem, este exclus definitiv protagonistul, posesorul numelui, care nu poate avea vreo putere de decizie, astfel că toți poartă nume pe care nu le-au ales personal, dar pe care le „personalizează" pe parcursul întregii vieți, identificându-se cu acestea și dându-le valoare.

Numele unei persoane, într-o anumită perioadă concretă de timp și într-un anumit spațiu, poate oferi o serie de informații despre purtător: de exemplu, în spațiul nostru, un Oleg Bujoreanu va

BDD-A20573 © 2011 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:53 UTC)

fi identificat cel mai probabil ca un basarabean, datorită prenumelui rusesc atașat la un nume de familie cu formă românească, iar alegerea prenumelui a fost dictată de o modă locală, determinată, într-o anumită măsură, de situația politică. În alte cazuri „determinarea politică" se poate solda cu frecvența sporită a unor tipuri de prenume sau cu o serie de prenume cu certe conotații de epocă. De exemplu, în onomastica sovietică rusească sunt înregistrate prenume de tipul *Vladlen* (de la *Vlad*imir *Len*in), *Octeabrina*, *Tractorina* (trimițând la octombrie și tractor), *Revmira* (*рево*люция *мир*а), *Marlen* (*Мар*кс, *Ленин*), *Kim* (*К*оммунистический *и*нтернационал *м*олодежи), ori chiar *Dazdraperma* (format de la primele silabe ale cunoscutei lozinci proletare *Да здра*вствует *пер*вое *мая*!) și *Cucuțapol* (de la *Кук*уруза – *ца*рица *пол*ей) ș.a.

Identificarea persoanei printr-un nume care reflectă anumite trăsături caracteristice reale sau, cel puțin, atribuite de cineva unei persoane, se face cu ajutorul poreclelor. În actualul nomenclator onomastic *porecla* – ca definiție – este un supranume dat, de obicei în bătaie de joc, unei persoane (și urmașilor ei) în legătură cu o caracteristică a fizicului, a psihicului, a activității sale [1]. Însă conotația persiflantă consemnată de dicționar nu totdeauna este determinantă în apariția unei porecle. În comunitățile mai mult sau mai puțin închise, cum sunt cele rurale, identificarea persoanelor prin porecle devine, în fond, o necesitate, pentru că într-un sat pot exista zece sau chiar mai multe persoane purtând, de exemplu, numele Ion Cojocaru și atunci porecla servește ca factor identificator suplimentar.

Porecla îl reprezintă pe om în felul în care acesta este *văzut / perceput / evaluat* de ceilalți, de o colectivitate, de un socium, fiind o componentă a heteropercepției. În studiile de onomastică poreclele sunt studiate pe zone, mai ales în mediul rural, fiecare localitate având propriul repertoriu de porecle, ce se raportează la factorii care le generează. În mod tradițional, porecla reprezintă o componentă a comunicării orale, lexemele respective fiind înregistrate doar de cercetători, la fel ca și materialul dialectologic.

I. În textele literare, porecla este abordată, în primul rând, de scriitori, de diverși autori, care exploatează acest fenomen, deopotrivă cu alte elemente ale oralității. În literatura română tradiția începe, se pare, cu Ion Neculce, care expune convingător felul cum poate apărea o poreclă în *O samă de cuvinte*: „Ștefan-vodă cel Bun, când s-au bătut cu Hroit ungurul, precum dzicu unii la Cașen, iar letopisățul scrie că s-au bătut la Șcheie pe Șiretiu, au fost cadzut calul cu Ștefan-vodă în razboiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Și nu pute în grabă încăleca Ștefan-vodă, fiind om micu. Și au dzis Purice aprodul: «Doamne, eu mă voi face o moviliță, și vino de te sui pe mine și încalecă».

BDD-A20573 © 2011 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:53 UTC)

Şi s-au suit pe dânsul Ştefan-vodă şi au încălecat pre cal. Şi atunce au dzis Ştefan-vodâ: «Sărace Purece, de-oi scăpa eu şi tu, atunci ţi-i schimba numeli *din Purice în Movilă*». Şi au dat Dumnedzeu şi au scăpat amândoi. Şi l-au şi făcut boier, armaş mare, pre Purece. Şi dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul Movileştilor, de au agiunsu de au fost şi domni dintru acel neam".

Unul dintre autorii care s-au remarcat prin felul de a-şi numi personajele – cu nume caracterologice, de aceeaşi natură cu poreclele, este şi Giovanni Boccaccio. Acesta explică el însuşi numele celor 7 doamne, care povestesc istoriile *Decameronului*: „Pentru ca spusele lor să fie înţelese fără smintire în cele câte vor urma, voi încerca să le botez cu nume potrivite, cu totul sau în parte barem, cu însuşirile fiecăreia. Pe prima dintre ele şi cea mai vârstnică de ani o vom numi deci, nu fără de un rost anume, *Pampineea* (vioaia, înfloritoarea), pe a doua *Fiammetta* (jucăuşa), apoi *Filomena* (iubitoarea de cântece), *Emilia* (ispititoarea), *Neifile* (tânăra îndrăgostită) şi ultima *Eliza* (cea asemănătoare Didonei înşelată în iubire)".

Miguel de Cervantes dă personajelor sale multe nume cu tâlc, explicând de unde provin acestea şi ce semnificaţii comportă. Renumitul său hidalgo consideră că „calul unui cavaler atât de vestit şi, pe lângă asta, un cal atât de minunat, nu se cădea să rămână fără un nume celebru... Aşadar, după ce scorni în închipuirea sa o mulţime de nume pe care le compuse, le şterse şi le părăsi, le lungi şi le scurtă, le făcu şi le desfăcu în minte, ajunse în cele din urmă să-l numească *Rocinante*, nume – după părerea sa – şi nobil, şi sonor, lămurind şi ceea ce fusese când era mârţoagă, până a nu fi ceea ce era acum, când le-o lua înainte tuturor mârţoagelor de pe lume şi ajunsese cel dintâi dintre ele". *Rocinante* (nume masculin) este derivat de la *rocin* (mârţoagă), format cu sufixul augmentativ *-ante*; iar coincidenţa acestuia cu *antes* (înainte) generează un joc de cuvinte cu dublu sens, în care este evidentă nuanţa de grotesc şi de persiflare.

Numele are o importanţă foarte mare pentru eroul central al lui Cervantes, care „cum îşi văzu calul botezat atât de pe gustul său, îi veni chef să-şi pună şi lui un nume, şi-şi mai bătu capul cu asta încă opt zile, iar la capătul lor hotărî să se numească *Don Quijote*". *Quijote* este partea din armură care acoperea piciorul, iar sufixul augmentativ *-ote* se foloseşte în limba spaniolă pentru a forma denumiri cu semnificaţie ridicolă (*librote* – cărţoi; *monigote* – om de nimic; *mazacote* – om greoi, plicticos). Este de remarcat că şi în limba română populară există un asemenea sufix *-ote (oite)* – *băbote* (băboi, babă mare), *căsote* (căsoi, casă foarte mare). La transpunerea romanului în alte limbi acest nume *Quijote* nu a fost tradus, el s-a păstrat şi a devenit celebru cu forma sa originală, care este explicată în chiar textul lui Cervantes.

BDD-A20573 © 2011 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:53 UTC)

Relaţia nume – persoană este sesizată în porecle cu mult mai clar decât în numele oficiale, deoarece poreclele reflectă, adeseori persiflant sau chiar caustic, comportamentul sau o trăsătură caracteristică a persoanei pe care comunitatea o dezaprobă. De obicei, poreclele „fixează" o situaţie a persoanei date, felul cum este ea văzută de ceilalţi şi cum este tratată prin poreclire de către colectivitatea din care face parte, cf.: „Părinte în Ocolina era unul pe nume *Vasile Găină,* şi sătenii, cum obişnuiesc ei a tot scorni porecle, îi ziceau *popa Cucoş*, iar cum părintele a început a îmbătrâni, i-au zis *părintele Cloşcă*" (I. Druţă, *Biserica Albă*). Traducerea în limba rusă redă parţial semnificaţile poreclelor din original: „Фамилия священника была *Гэинэ,* то есть *курица*, и селяне его в самом деле за глаза звали *старой курицей*". Evoluţia atitudinii faţă de părinte se manifestă prin schimbarea poreclei: de la numele masculin – bătăiosul şi ţanţoşul „Cucoş" – la femininul „Cloşcă", cu evidente conotaţii inactive, sedentare, ce denotă tendinţa spre izolare, neimplicare. Acest semn ghidează de la bun început cititorul spre un anumit făgaş al receptării şi acţiunile părintelui Găină îndreptăţesc în bună măsură porecla de „cloşcă". Explicarea poreclelor de către autori reflectă situaţia reală, când supranumele este motivat şi explicat de cei care îl emit, de colectivitatea relativ restrânsă în care acesta este utilizat, făcându-se, în cazul lui I. Druţă, şi remarca despre obişnuinţa oamenilor de a scorni porecle.

II. O revigorare a procedeului de *scornire a poreclelor* (vorba lui I. Druţă) se atestă acum din plin în presă, iar cei care îl promovează fără ostenire sunt ziariştii, a căror ţintă sunt, bineînţeles, persoanele publice. Poreclele sunt totdeauna situative, ele reflectă anumite trăsături fizice, psihice, amintesc de unele situaţii în care s-a manifestat persoana respectivă etc. [2, p. 24-27].

În cazul unor persoane publice, poreclele, în fond, se mondializează, fiind preluate şi răspândite de mass-media cu viteza fulgerului şi în acest fel se diminuează caracterul de nume local / îngust al poreclei. Este vorba de personalităţi arhicunoscute ca Margaret Teacher cu porecla *Doamna de Fier* (preluată de la *Cancelarul de Fier* – Bismark), *Gorbi* (Gorbaciov), *Sarco* – Sarcozy, *V.V.P. Путя*, *Путька*, *Капутин* – Putin ş.a.

Una şi aceeaşi persoană poate avea mai multe porecle şi numărul acestora este un indiciu al gradului de popularitate, fie pozitivă, fie negativă. Astfel, fostul premier ucrainean Iulia Timoşenco se pare că a stabilit un adevărat record în ceea ce priveşte poreclele pe care i le-a dat presa – *газовая принцесса, оранжевая принцесса, дама с косой, Жанна Д' Арк оранжевой революции, королева бензоколонки, самурай в юбке, леди Ю, Дюймовочка украинской политики, второй Путин, Путин в юбке* sau *БомжЮля, Тимошенница ş.a.*

BDD-A20573 © 2011 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:53 UTC)

[3, p. 63]. Poreclele actuale, prin expresivitatea semantică a lexemelor, prin procedeele metaforice și jocurile de cuvinte utilizate, devin un fel de creații folclorice contemporane. Conform unei definiții mai largi, actualmente porecla este „un nume suplimentar neoficial, dat persoanei de către cei ce o înconjoară și reflectă o trăsătură caracteristică a acesteia, o circumstanță din viața sa, o analogie, specificul proveniență sale și alte motive" [4, p. 68-69].

Și politicienii de pe cele două maluri ale Prutului s-au învrednicit de numeroase porecle, care scot la iveală și trăsăturile fizice, trăsăturile de caracter, dar și numeroasele gafe pe care le comit, fie în comportament, fie în discurs.

Presa scrie că președintele Traian Băsescu a fost „botezat", de-a lungul vremii, cu o mulțime de porecle, unele mai răutăcioase ca altele, de la *Popeye Marinarul* la *Pazvante Chiorul*.

Președintelui Traian Băsescu, pe lângă *Basecu*, cu trimitere la poliția politică a Securității, *Zeus, Piratul, Băselu, Marinarul, Jack Daniel's, Traian Pinochio, Captain Planet, Poppeye marinarul, Ultimul Sauron*, i s-a mai spus în presă și *Sulaina cenal*, deoarece așa a numit acesta Canalul Sulina în 2006. Însuși președintele face haz pe seama acestor aprecieri, considerând că poreclele sunt un indiciu al popularității sale. El scrie pe un sait: „Ați ales un președinte cu un ochi mai mare, cu unu' mai mic și o șuviță care flutura în vânt! Privind în urmă, pot spune că mi s-au dat cele mai tari porecle din istoria președinților României, printre care *Chioru', Marinaru', Chelu', Băselu* sau *Căpitanu'* ", concluzionând că „lumea nu alege pentru ochi frumoși".

Fiica lui Traian Băsescu, Elena, poartă o poreclă constituită printr-un procedeu destul de productiv acum – abrevierea. În textele scrise numele ei este uneori consemnat doar prin inițialele E.B., de aceea presa a supranumit-o Eba.

Și-au primit poreclele descriptive, ce fac aluzie la înfățișarea respectivelor persoane, și Emil Constantinescu (*Țapul*), Dan Voiculescu (*Felix Motanul*) ori Vasile Blaga (*Buldogul*), Victor Ciorbea (*Melcul Carpati*) și Virgil Măgureanu, văzut în chip de *Șarpe cu Ochelari*.

Un personaj cunoscut mai ales pentru agramatismele sale este primarul sectorului 5, Marian Vanghelie, care s-a ales cu mai multe porecle de-a lungul timpului: *Marean, Primarele, Care este,* iar ultima pare să le fi întrecut pe toate: *Almanahe.*

Conform surselor de pe internet, lui Călin Popescu Tăriceanu porecla i s-a tras de la pasiunea sa pentru motoarele pe două roți. După accidentul de motocicle-

BDD-A20573 © 2011 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:53 UTC)

tă pe care l-a suferit, șeful guvernului a devenit subiect de ironie pentru adversarii politici, care i-au găsit repede o poreclă: *Motocicleanu.* Pentru fostul ministru al Educației Cristian Adomniței, totul a pornit de la o confuzie comisă de acesta în legătură cu numărul stelelor de pe steagul Uniunii Europene. Bineînțeles, gafa nu a rămas netaxată, iar porecla i-a fost repede găsită: *Asteluței.*

Politicienii și persoanele publice din stânga Prutului, de asemenea, au diverse porecle, deși presa nu este chiar foarte activă în acest sens. Saiturile moldovenilor nu ocolesc totuși această temă, de pe „Moldoveanul" aflăm că jurnaliștii „moldavi" nu sunt atât de inventivi ca cei români în ce privește poreclitul politicienilor, dar în schimb marele nostru popor – e primul la acordarea poreclelor în special politicienilor.

Dorin Chirtoacă, primar de Chișinău, în popor este supranumit *Harry Potter.* Porecla se datorează, evident, formei ochelarilor pe care îi poartă, dar și unor acțiuni „magice", nenumăratelor „lupte cu răul" întreprinse de tânărul edil al capitalei care îl „înfrățesc", într-o anumită măsură, cu renumitul personaj literar. Premierul Vlad Filat are o poreclă formată prin prescurtarea numelui de familie în manieră rusească – *Filea.*

Un alt politician, Mihai Ghimpu, s-a învrednicit de cele mai multe porecle – *Ghimp, Ghimpler, Mihai cel Mare, Americanu, Saakașvili de Moldova, Românul, Moș Ghimp, Despot-vodă* – date în conformitate cu situația în care acesta și-a manifestat trăsăturile de caracter.

În timpul campaniei electorale liderul AMN Serafim Urecheanu s-a autointitulat, într-un spot publicitar, *Serafică* și *Serafică fără frică*. Cea mai populară poreclă a lui Serafim Urecheanu este totuși una simplă – *Urechilă,* formată cu sufixul augmentativ *-ilă*, care comportă o semnificație persiflantă.

Marian Lupu, liderul PD, a fost supranumit de presă *Marinică*, iar comuniștii i-au dat o poreclă formată de la două apelative, dintre care unul este chiar numele de familie al politicianului, iar celălalt, rusescul zaiaț (iepure), iepure semnificând mai mult frica, astfel că s-a ajuns la *Zalupu* (și lup, și iepure). Printr-un procedeu similar a fost formată și cea mai populară poreclă a liderului comunist Vladimir Voronin – *Cioronin* (din cioară și *vorona*), iar presa îl numește adeseori cu un supranume dat cândva lui Stalin – *tătuca, papa* sau *vorona*. La fel, prin compunere, a fost formată porecla lui Iurie Roșca – *Voroșca,* făcându-se aluzie la alianța dintre Voronin și Roșca. Lexemul provenit are o asonanță cu un cuvânt rusesc *vorișca* cu sensul depreciativ de „hoț mărunt, găinar". Mai nou, presa i-a acordat lui Roșca și porecla *Barbărasă* (de când a renunțat la barba pe care a purtat-o mult timp).

BDD-A20573 © 2011 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:53 UTC)

Iar unul dintre politicienii moldoveni P. Lucinschi a fost botezat de presă *Șmecherilovici*, după forma patronimicului său Chirilovici.

III. O altă categorie de porecle se referă la felul în care este percepută o întreagă colectivitate, o societate, o țară sau o națiune. De multe ori în prim-plan apar preferințele culinare, care celorlalți li se par stranii. Astfel, francezii sunt numiți *broscari, grenuille,* sau rusește *leaguşatnichi*, pentru că prepară mâncăruri din broaște, italienii sunt numiți *macaronari,* ucrainenii se asociază neapărat cu *slănina – salo* și *horilka*. Moldovenii sunt, evident, *mămăligari,* denumire pe care ne-o dau și rușii, iar perifrazele și aluziile sunt dintre cele mai variate. Într-un timp se transmitea permanent reclama: *Сникерс: И толстый, толстый слой шоколада,* parafrazată în *Снегурс: и толстый, толстый слой мамалыги*.

În primăvara anului 2005, perioadă când la Chișinău mocnea o situație tensionată „revoluționară", Oazu Nantoi, liderul de atunci al social-democraților din Republica Moldova, a fost întrebat de reprezentanții mass-mediei dacă în Moldova este posibilă o revoluție. Răspunsul a fost unul „glumeț": *mămăliga nu explodează.*

Iar evenimentele care au avut loc în Republica Moldova în aprilie 2009 au fost calificate în mass-media rusească drept *revoluția mămăligii* sau *revoluția mămăligarilor – мамалыжный путч.*

În concluzie, putem constata că poreclele sunt rezultatul unui proces activ de creație lexicală în perioada contemporană, proces care se dezvoltă după aceleași legități în toate limbile europene, iar trăsăturile specifice sunt condiționate de factorii sociali locali.

Referințe bibliografice

1. *Noul dicționar universal al limbii române*, 2006.
2. Onufrie Vinţeler, *Studii şi cercetări de onomastică şi etimologie*, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2010.
3. С. Ю. Потапова, *Неофициальные наименования общественно-политических деятелей в современном русском языке*, În *Иностранные языки в высшей школе*. Выпуск 2, 2010, с. 62-71.
4. Н. В. Подольская, *Словарь русской ономастической терминологии*, М., Наука, 1988.

BDD-A20573 © 2011 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:53 UTC)